

مشکلات و روشهای احیای بافتهای فرسوده شهری

شهرزاد نجفی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد لارستان

Najafi_sh20@yahoo.com

چکیده

شهرهای بزرگ و تاریخی ایران با مشکلات عمده ای روبرو هستند. از طرفی کالبد شهرهای بزرگ در حال رشدی نسنجیده است و از دیگر سو هسته های تاریخی آنها در حال از بین رفتن است. رشد شتابزده، گسترشهای بی برنامه، افزایش جمعیت و تراکم از مشکلات امروز شهرهای ماست. شهرهای قدیم ما با کوچه های پیچ در پیچ، مساجد، بازار، برج و بارو و ... با دخالتهایی مواجه شد که به منظور صنعتی شدن به دگرگون کردن ساختارشان منجر شد؛ و جدای از لطمه های معماری- شهرسازی به لطمات اقتصادی و فرهنگی نیز منجر شد. با توجه به اینکه ذات صنعت، سرعت است و میل و گرایش به استفاده از محصولات تکنولوژی بیش از پیش در مطالبات مردم مشاهده می شد؛ امکان چاره جویی و فرصت انطباق با شرایط جدید صنعتی در جامعه سنتی ما فراهم نشد. بدین ترتیب هسته های تاریخی شهرهای ما بتدریج بومیان اصیل خویش را که غالباً اقشار مرفه با جایگاه اجتماعی خاص بودند، از دست داد؛ و پذیرای مهاجران پردغدغه و کم درآمدی شد که به امید زندگی بهتر به شهرها هجوم آورده بودند. خالی شدن این محلات از سکنه اولیه و جایگزینی افراد جدیدی که نه تنها تعلق خاطری به بافت نداشتند، بلکه از لحاظ اقتصادی نیز شرایط لازم جهت نگهداری از منازل خود را نداشتند، روند فرسودگی بافتهای تاریخی را سرعت بخشید. در سالهای اخیر احیاء ارزشهای معماری - شهرسازی گذشته مورد توجه مسوولان قرار گرفته و کوششهایی در جهت حل مشکلات مذکور صورت گرفته است. سازمانها و نهادهای مختلفی همچون میراث فرهنگی، مسکن و شهرسازی و شهرداری ها به این مهم پرداخته و سعی در احیاء این بافتها نموده اند؛ که متأسفانه به دلیل عدم هماهنگی ارگانهای مذکور در بسیاری موارد نتایج حاصله رضایت بخش نبوده است. با توجه به اینکه معماری شهرها و محلات در طول زمان و با توجه به فرهنگ و اعتقادات و آداب و رسوم هر منطقه شکل گرفته، راه حل برون رفت از بحران کنونی نیز بایستی محله ای و موضعی و نیز با توجه به طرح تفصیلی هر شهر، همچنین با توجه به شاخصه ها و ویژگیهای جمعیتی و ... هر منطقه طراحی و اجرا شود. در این راستا هدف نهایی، باز زنده سازی بافتهای تاریخی برای زندگی امروز مردم و در پیوند با دیروزشان است و چهارچوب مقاله در جهت تحقق این هدف تنظیم شده است. با توجه به گستردگی مبحث مورد مطالعه، روش تحقیق تلفیقی بوده و از روش های اسنادی، مطالعات کتابخانه ای و میدانی استفاده شده است.

واژه های کلیدی: بافتهای تاریخی، فرسودگی کالبدی، فرسودگی عملکردی، تراکم جمعیت، تکنولوژی، صنعت.

1-مقدمه

بافتهای تاریخی ایران با وجود عناصر و ارزشهای غنی معماری که در درون خود دارند، از پرمسأله ترین مناطق شهری بحساب می آیند. رشد شتابزده و گسترشهای بی برنامه و نسنجیده شهرهای بزرگ، افزایش جمعیت، کمبود فضاهای خدماتی شهری و عدم تدوین و اجرای راهکارهای مناسب، سبب افزایش مشکلات این محدوده های باارزش تاریخی شده است. شهر قدیم با گسترش و رشد تدریجی، با زندگی مردم و فرهنگ زمانه اش عجین شده و پاسخی مناسب به نیاز آنها بود؛ در حالیکه در اواخر سده اخیر و با رویارویی یکباره با صنعت و تکنولوژی، تغییرات اساسی در شالوده و بنیان جامعه شهری بوجود آمد. عدم کوشش در هماهنگی و تطبیق تغییرات بوجود آمده با شهر تاریخی، به زوال تدریجی کالبد فیزیکی آن منجر شده است. اقشار مرفه که ساکنان بومی و اصیل هسته های تاریخی بودند، بدلیل نیاز به استفاده از امکانات جدید به تدریج به اطراف شهرها و قسمتهای جدید و نوساز نقل مکان کردند؛ و مراکز قدیمی با ساکنان جدید که غالباً اقشار فقیر و بی بضاعتی بودند که در جستجوی کار و زندگی بهتر از روستاها به شهرها نقل مکان کرده بودند، بسختی به حیات خود در شهرها ادامه دادند. فرسودگی باعث عدم تعادل و ثبات در شهرهای تاریخی شد و مسؤولین و متخصصان را به هم اندیشی در جهت چاره جویی حل مشکلات این بافتها واداشت. از مباحث مطرح شده جهت نجات شهرهای تاریخی از شرایط موجود، برقراری حیات مجدد در شهر بوسیله نجات کالبد شهر از فرسودگی است. روشهای مختلفی بدین منظور ارایه شده که از جمله آنها میتوان به تشویق به سرمایه گذاری در این محدوده ها، نوسازی و احیاء، بهبود خدمات عمومی و ... اشاره نمود.

2-مشکلات جمعیتی

تغییر و تحول در چهره شهرهای بزرگ ایران از دوران رضا شاه جهت رسیدن به دنیای مدرن غرب آغاز شد. با احداث خیابانهای عریض و بولوارهای وسیع بجای عمارتهای قدیمی، شهرهای ما چهره یک جامعه اداری و صنعتی بخود گرفت. الگوی رایج خیابان کشی در این دوران، ایجاد خیابانهای عمود بر هم بود؛ این خیابانها با بریدن بافتهای ارگانیک، ابتدا و انتهای شهر را به یکدیگر پیوند می زد. این دو خیابان یا برروی دیوار و خندق قدیمی شهر بنا می شد و یا حاصل تعریض گذرهای قدیمی بود.

توسعه سریع شهرنشینی تأثیرات قابل توجهی بر چهره بافتهای تاریخی شهرها و جمعیت ساکن در آنها گذاشت. تماس با فرهنگ غرب و تکنولوژی صنعتی و جاذبه های آن باعث شد که بومیان مناطق تاریخی شهرهای ما که اغلب از طبقه مرفه جامعه بودند، محصولات صنعت را بیشتر وارد زندگی خویش سازند؛ و با ترک خانه های خویش در بافتهای تاریخی، در مناطق جدید شهری با امکاناتی که تکنولوژی و صنعت در اختیارشان می گذاشت، ساکن شدند؛ و متأسفانه جای آنها را مهاجرانی گرفت که از روستاها و شهرکهای اطراف به منظور اشتغال به شهر آمده بودند. این مهاجران بی بضاعت یا کم بضاعت در فضاهای مسکونی که توسط مالکان به چند واحد کوچکتر تقسیم شده بود، سکنی گزیدند و همین امر سبب افزایش تراکم جمعیت در بافتهای تاریخی شد؛ و محیط آرام و مأنوس محله های قدیمی جای خود را به روابط نامتعارف مهاجران بیگانه با خود و دیگران داد. تعداد کثیر مهاجران از روستا به شهر و حتی مهاجران دیگر کشورها (افغانستان-عراق و...) سبب برهم ریختن ترکیب اجتماعی این مناطق گردید، چرا که اکثر مهاجران با سطح درآمد پایین بدنبال مسکن ارزان قیمت در این نواحی مستقر شدند و بدلیل بیکاری و فقر ساکنان،